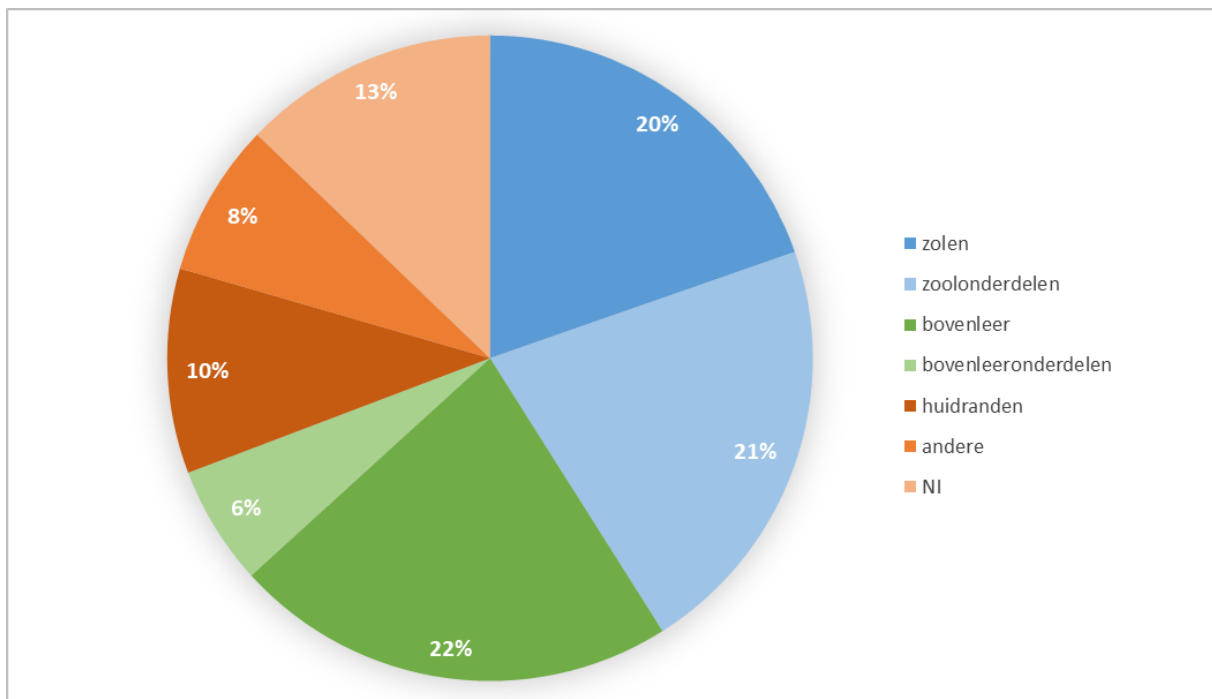

De ledervondsten van de site Brugge - Garenmarkt (BRGA21/BRGAO22)

Couchez Katleen

De opgraving leverde in totaal 109 leerfragmenten op, waarvan 102 leerfragmenten uit acht verschillende contexten en zeven losse vondsten. Tijdens het vooronderzoek kwamen acht leerfragmenten aan het licht, waarvan zeven fragmenten uit drie verschillende contexten en één losse vondst. De volledige leercollectie voor de site Brugge - Garenmarkt bestaat zo uit 117 fragmenten, een middelgroot ensemble¹ voor Vlaanderen. Een deel van het leerensemble werd in gedroogde toestand (inv. 121, 122, 193 en 234) bestudeerd en een deel nat (in water bewaard).

Het leerensemble bestaat hoofdzakelijk uit schoenonderdelen, daarnaast worden ook een aantal huidranden, een schedefragment en niet geïdentificeerde leerstukken onderscheiden (Figuur 1). Er werd geopteerd om de verschillende categorieën te overlopen i.p.v. de vondsten per context. Tabel 1 geeft de basisinventarislijst van alle leervondsten per inventarisnummer. De ledervondsten uit het vooronderzoek en de opgraving worden hieronder samen besproken.

Figuur 1: Procentuele verdeling van de ledervondsten uit zowel het vooronderzoek (BRGA21) als de opgraving (BRGAO22) van de site Brugge - Garenmarkt [N: 117].

¹ Moens 2020, 42: middelgrote ensembles hebben een omvang tussen 100 en 1000 lederfragmenten. Middelgrote ensembles vormden in 2020 amper 15,3% van alle leercollecties in Vlaanderen.

Projectnr.	Spoornr.	Inventarisnr.	ZOLEN					ZOOLONDERDELEN				BOVENLEER					BOVENLEERONDERDELEN			ANDERE				TOTAAL
			enkelvoudig	samengesteld	meervoudig	ledertrip	onb.	tussenstrip	randen	reparatiest.	enveloppe	enkelriem	knoopschoen	veterschoen	ledertrip	onb.	veter	versteviger		huidrand	schede	andere	NI	
										hiel		ingesneden	staart	meerv. med.				hiel	vetergat					
BRGA21	36	90																				3		3
BRGA21	51	91					1																	1
BRGA21	LV	92																				1		1
BRGA21	63	93																	1		2			3
BRGAO22	150	121	1					5						2		2			1					11
BRGAO22	LV	124														1								1
BRGAO22	71	193		1	2			2	2							1				1			5	15
BRGAO22	147	279										1		1										1
BRGAO22	124	280	1																					1
BRGAO22	125	281		2				1						1		3								7
BRGAO22	113	282	1																					1
BRGAO22	LV	283					1	1								1				2				5
BRGAO22	84	122	1	3		1	1	5			2		2		1		2			4	1		8	31
BRGAO22	84	284				2	1	2			3			1	2			1	2			2		16
BRGAO22	LV	286													1									1
BRGAO22	123	123		1																				1
BRGAO22	123	234						1								1							1	3
BRGAO22	123	287		1			2			1				4		1		2		3			1	15
TOTAAL			23					25				26					7			12	9		15	117

Tabel 1: Basisinventaris ledervondsten site Brugge - Garenmarkt (BRGA21/BRGAO22).

1 Schoenen

De volledige leerverzameling bestaat voor 69,2% uit schoenonderdelen, namelijk fragmenten van zolen, zoolonderdelen, bovenleer en bovenleeronderdelen.

Bij de zolen kan een onderscheid gemaakt worden tussen enkelvoudige zolen (4), samengestelde zolen (8), meervoudige zoolconstructies (2), ledertripzolen (3) en onbepaald (6). Enkelvoudige zolen bestaan uit één stuk leer en zijn afkomstig van schoenen die slechts één zoollaag hebben. Een samengestelde zool bestaat uit twee of meerdere stukken die meestal door middel van een stootnaad met vlees-zijrandsteken aan elkaar worden genaaid om het volledige zooloppervlak te vormen. De schoenen bestaan net zoals enkelvoudige zolen uit slechts één zoollaag. Bij een meervoudige zoolconstructie bestaat de zool uit een binnen- en een loopzool. Onder de zoolonderdelen vormen de tussenstrips het grootste aandeel met 16 fragmenten. Een tussenstrip is een smal leren strookje met een min of meer wigvormige doorsnede dat aangebracht werd tussen de zool en het bovenleer, zowel bij enkelvoudige als samengestelde zolen.² Aangezien er weinig zolen en zoolonderdelen per context werden aangetroffen, wordt hier niet verder op ingegaan.

Ondanks het relatief kleine aantal bovenleerfragmenten (25) en bovenleeronderdelen (7), kan toch een verscheidenheid aan schoentypes vastgesteld worden. Deze worden hieronder verder besproken.³

1.1 Enkelriemschoen

Tijdens het vrijleggen van de houten balken van beschoeiing S147 werd het bovenleer van een enkelriemschoen aangetroffen (Figuur 2). Het is afkomstig van een linker kinderschoen waarvan de zool en het bijhorend inzetstuk van het bovenleer ontbreken. Enkelriemschoenen worden gesloten door middel van smalle riempjes die rond de enkel of het been lopen. Deze enkelriempjes worden op hun plaats gehouden door middel van geleidelussen, doorheen het bovenleer aangebrachte verticale paarsgewijze kleine snedes. Dit exemplaar betreft een enkelriemschoen met één kolom van drie ingesneden geleidelusjes (Jj-patroon). Het vormt een veel voorkomende groep in Vlaanderen voor de periode tussen 1150 en 1400.⁴

² Moens 2020, 63-65. Voor verdere verduidelijking van de gebruikte terminologie wordt verwezen naar Moens 2020.

³ De beschrijving van de schoentypes volgt de typologie van Jan Moens (2020), voor ongekende schoentypes en voor meer uitleg over de primaire snijpatronen wordt verwezen naar de publicatie van Marquita Volken (2014).

⁴ Moens 2020, 217, 226-230.

Figuur 2: Bovenleer van een enkelriemschoen met één kolom van drie ingesneden geleidelussen. Rechts detail van de drie boven elkaar geplaatste verticale, paarsgewijze doorsnijdingen om er de enkelriem door te halen, S147 (inv.279).

1.2 Knoopschoen

In twee contexten werd een staartknoopschoen met verticale wreefsplit (Js-patroon) voor een kind aangetroffen. Een staartknoopschoen wordt gesloten door staartknopen vastgenaaid aan de mediale voetzijde, die van binnenuit door de driehoekige of T-vormige knoopsgaten aan de laterale zijde van de schoen worden gehaald. Dit knoopschoentype betreft voornamelijk kinderschoeisel en wordt gedateerd tussen 1375 en 1525.⁵

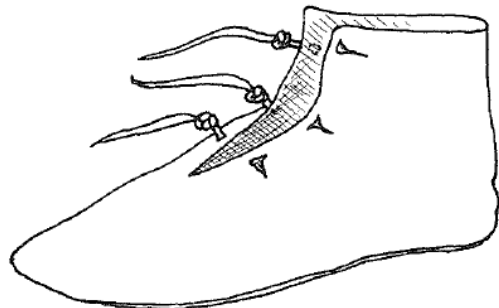
Kuil S84 leverde in totaal 47 leerfragmenten op, waaronder het volledige bovenleer van een linker staartknoopschoen met verticale wreefsplit met twee T-vormige knoopsgaten en nog één aanwezige staartknoop (Figuur 3). Op het bijhorende inzetstuk zat de tweede staartknoop. De enkelvoudige zool met gepunte neus heeft een lengte van 12 cm, wat ongeveer overeenkomt met schoenmaat 20 (leeftijd 12-15 maanden).⁶ Uit laag S71 kwam eveneens het bovenleer van een linker staartknoopschoen met verticale wreefsplit met twee T-vormige knoopsgaten. Dit exemplaar is minder volledig bewaard (Figuur 4).

⁵ Moens 2020, 249-250.

⁶ Moens 2020, 52: Om de schoenmaat te berekenen, wordt rekening gehouden met een krimpfactor van 10%. De zoollengte wordt met 10% vergroot en met een factor 1,5 vermenigvuldigd (Groenman-van Waateringe 1978, 185).

Figuur 3: Staartknoopschoen van een kind met verticale wreefsplit, bijhorend inzetstuk met staartknoop en enkelvoudige zool, S84 (inv.122).

Figuur 4: Staartknoopschoen van een kind met verticale wreefsplit, S71 (inv.193). Rechts reconstructie van een staartknoopschoen met drie T-vormige knoopsgaten (© Goubitz 1988, 153, afb.109 nr.3).

1.3 Veterschoen

Het enige type veterschoen dat werd teruggevonden op de site is dit met meervoudige veterparen mediaal. De sluitingszijde met de veterparen bevindt zich dus aan de mediale voetzijde, kort bij elkaar in een continue rij langsheen de sluitingsopening. Zowel lage (4 à 5 vetergaten), enkelhoge (5 à 7 vetergaten) en hoge schoentypes komen voor. Meestal probeerde men het bovenleer uit één stuk leer te snijden (J-patroon), maar bij dit schoentype wordt het bovenleergedeelte vaak aangevuld met een inzetstuk aan de mediale zijde (Jn-patroon). Hun algemene datering ligt tussen 1250 en 1525.⁷ Het is het meest voorkomend schoentype op de site met in totaal acht fragmenten, ze komen uit vier verschillende contexten: S84, S123, S125 en S150. De meest volledige fragmenten worden hierna verder besproken.

Uit tonput S150 komt een bovenleerfragment van een rechter kinderschoen met vijf vetergaten aan de mediale sluitingszijde (J-patroon). Van de bijhorende enkelvoudige zool ontbreekt het

⁷ Moens 2020, 260-263.

voorvoetgedeelte gedeeltelijk, waardoor geen afmetingen konden bepaald worden (Figuur 5). In de vulling van tonput S123 werden 19 lederresten aangetroffen, waaronder vier fragmenten afkomstig van een veterschoen met meervoudige veterparen mediaal. De twee meest volledige exemplaren betreffen een linker kinderschoen met vier vetergaten aan de mediale sluitingszijde en een volwassen linkerschoen (Jn-patroon) met minstens vier vetergaten (Figuur 6).

Figuur 5: Reconstructie van een enkelhoge tot hoge veterschoen met meervoudige veterparen mediaal (© Goubitz 1988, 153, afb.109 nr.4). Rechts fragment van een kinderveterschoen uit tonput S150 met bijhorende enkelvoudige zool en tussenstrip (inv.121).

Figuur 6: Twee linker veterschoenen met meervoudige veterparen mediaal, beide met bijhorende trapeziumvormige hielversteviger, S123 (inv.287). Links een schoen voor een volwassen persoon met bijhorend samengesteld zooldeel, rechts een kinderschoentje.

Uit kuil S84 kwam een veterschoen met acht veterparen aan de mediale zijde (Jn-patroon), met bijhorende hiel- en vetergatversteviger en twee tussenstrips (Figuur 7, links). In de insteek van tonput S125 werden zeven fragmenten van een rechterschoen aangetroffen (Figuur 7, rechts). De zool is samengesteld uit twee zoolgedeeltes, hiel-geleng en bal-neus-deel. De zoollengte bedraagt 26 cm wat overeenkomt met schoenmaat 43. De neus van de zool is licht beschadigd, maar was vermoedelijk S-vormig. Het S-vormig neustype is een eerder speciale neusvorm. In 15 leerensembles met samengestelde zolen kon uitsluitend op de site Ieper - Verdrongen Weiden het S-vormig neustype vastgesteld worden.⁸ Deze neusvorm komt ook meermaals voor bij samengestelde zolen op de site

⁸ Moens 2020, 328-329.

Gent-Academiestraat.⁹ Het bovenleer is versneden waardoor de sluitingszijde grotendeels is verdwenen. Op het afzonderlijke hielpand, tevens versneden, is nog één vetergat zichtbaar met aan de vleeszijde sporen van een vetergatversteviger. Het betreft dus een veterschoen met meervoudige veterparen mediaal en een DD-patroon, mogelijk het Aquilia-model in de typologie van Volken.¹⁰ Dergelijke veterschoenen met een afzonderlijk hielpand, komen niet voor in de door Moens onderzochte ensembles. Dit schoentype kon wel worden vastgesteld op de site Gent-Academiestraat. In de typologie opgesteld door Marquita Volken wordt dit type gedateerd tussen 1375 en 1425.¹¹

Figuur 7: Veterschoen met meervoudige veterparen uit S84 (inv.284). Rechts de veterschoen met meervoudige veterparen mediaal en een DD-patroon, S125 (inv.281).

1.4 Ledertrip

Alle ledertripfragmenten zijn afkomstig uit kuil S84, met uitzondering van één losse vondst. Een ledertrip is een overschoen voor binnenshuis, gedragen om de voeten te beschermen tegen de koude en soms vochtige leem- of tegelvloeren. De zool is opgebouwd uit een kurkern, omkleed met een leren enveloppe, die bevat zit tussen een loop- en een binnenzool. Spandraden zorgden voor een strakke omwikkeling van de kurkzool en laten vaak een indruk na op de onderzijde van de kurkern en de loopzool. Het bovenleergedeelte bestaat meestal uit twee tripbladen, vastgenaaid tussen de binnenzool en de enveloppe.¹²

Uit kuil S84 kwam een nagenoeg volledige linker ledertrip met nog deels bewaarde kurkern (Figuur 8). Op de loopzool, de zool in contact met de bodem, zijn de indrukken van de spandraden en de tunnelsteken (vlees-vleessteken) aan de rand herkenbaar. Van de enveloppe zijn nog drie fragmenten bewaard. De binnenzool heeft een sterk uitgelengde neus, maar wat vooral opvalt zijn de twee parallelle decoratiebanden evenwijdig met de zoolrand. De buitenste rand wordt gevormd door een lijn van oorspronkelijk drie cirkeltjes, parallel loopt een lijn van kruisjes. Deze repetitieve geometrische figuurtjes werden vermoedelijk gestempeld door middel van een radstempel.¹³ Het middengedeelte was versierd met eenvoudige kruisjes. Een gelijkaardige vondst is gekend van de site Brugge - Karthuizerwijk (Figuur 9). De twee tripbladen bestaan uit vrij brede driehoekige stukken, waarbij het mediale tripblad een riemvormige verlenging vertoont. De gesp zit nog gesloten op het mediale tripblad, maar zat oorspronkelijk genaaid op het uiteinde van het laterale tripblad. Het gaat hierbij om een

⁹ Couchez 2023, in voorbereiding.

¹⁰ Volken 2014, 289.

¹¹ Volken 2014, 289.

¹² Moens 2020, 79, 195-197, 292.

¹³ Moens 2020, 196.

kleine dubbel-ovaal gesp met vast tussenstijl in een tinlegering (2,3 x 1,8 cm). Het centrale deel van het laterale tripblad is gedeeltelijk weggesneden, vermoedelijk door de drager om extra ruimte te creëren voor het middenvoetsgewricht en de riemsluiting zodoende wat te kunnen verlengen.¹⁴ Dit kon ook worden vastgesteld op een ander lateraal tripblad uit S84. Bij dit versierd tripblad was het middengedeelte gedeeltelijk losgesneden (Figuur 10, links). De versiering bestond uit parallelle rijen van kruisjes aangebracht met een radstempel. De tussenruimtes werden opgevuld met gestempelde zes- of zevenbladige bloemetjes.

Dergelijk type ledertrippen met vrij brede driehoekige tripbladen werd voor het eerst besproken in een publicatie over de lederresten uit Brugge.¹⁵ Dit model kreeg in de typologie opgesteld door Volken, dan ook de naam Bruges. Het Bruges-model kan gedateerd worden tussen 1375 en 1500.¹⁶

Figuur 8: Volledige linker ledertrip uit kuil S84 (inv.284) met loopzool, binnenzool, drie enveloppe-fragmenten, de twee tripbladen en nog enkele fragmenten van de kurkern (inv.285).

¹⁴ Communicatie met Jan Moens en Marquita Volken.

¹⁵ Goubitz 1988.

¹⁶ Volken 2022, 95, 264.

Figuur 9: Detail radstempelversiering op de binnenzool. Rechts de volledige rechter ledertrip van de site Brugge - Karthuizerwijk (© Raakvlak - Brugge).

Uit kuil S84 kon ten slotte nog een loopzool en twee enveloppe-fragmenten worden herkend. Eveneens werden nog zes fragmenten van één of meerdere kurkkernen van ledertrappen ingezameld (Figuur 11). De loopzool is afkomstig van een rechter ledertrip, de indrukken van de spandraden zijn duidelijk herkenbaar (Figuur 10, rechts). De loopzool is 13,3 cm lang, deze overschoen was vermoedelijk bestemd voor een kindje van ongeveer 16 tot 25 maanden of jonger.¹⁷

Figuur 10: Versierd lateraal tripblad (links) waarbij een driehoekig stuk deels werd losgesneden (nu afgebroken). Rechts de loopzool van een ledertrip voor een kindje. Beide uit kuil S84 (inv.122).

¹⁷ Moens 2020, 52.

Figuur 11: Kurkfragmenten afkomstig van de kurkkern van één of meerdere ledertrippen. Fragment rechts onder kan herkend worden als de voorvoet, S84 (inv.278).

Een losse vondst betreft nog een driehoekig mediaal tripblad met riemvormige verlenging. Uit tonput S124 kwam één kinderzooltje dat geïnventariseerd werd als een enkelvoudige zool. Met de sterk uitgelengde neus en het ontbreken van enige slijtage op het loopvlak kan dit evengoed de binnenzool zijn van een ledertrip voor een kindje. Het ontbreken van sleet kan echter het gevolg zijn van het feit dat kinderen hun schoenen ontgroeid waren voor er sleet kon optreden. De zoollengte bedraagt ongeveer 13 cm (15,4 cm met inbegrip van de neus), wat overeenkomt met schoenmaat 21,5 (leeftijd 16-25 maanden).

Figuur 12: Zooltje met sterk uitgelengde neus uit tonput S124 (inv.280).

1.5 Laars

Een groot lederfragment uit tonput S150 vormt het eerste herkend/gekend laarsfragment voor Vlaanderen. De maximale lengte en breedte bedraagt 50 op 38,5 cm. Het vormt het bovenleer van een linker laars met mediale sluitingsnaad, aan de binnenzijde zijn de sporen voor een hielversteviger zichtbaar. Het fragment is jammer genoeg te snel gedroogd aan de lucht, toch is het talrijk scheuren en afbladeren van de nerfzijde opvallend. Dit is typisch voor leder dat zwaar geolied of gewaxt werd om het waterdicht te maken.¹⁸

Het model bepalen is moeilijk aangezien het fragment sterk versneden en afgebroken is en er geen vergelijkbaar materiaal is voor Vlaanderen. Leerspecialiste Marquita Volken oppert, op basis van enkele foto's en de tekening, het Portsmouth-model (DDa-patroon) maar met een ongewone mediale

¹⁸ Communicatie Marquita Volken.

sluitingsnaad i.p.v. middenachter. Dit laarsmodel is archeologisch gekend tussen 1525 en 1545.¹⁹ De leerlooierij op de Garenmarkt eindigt echter rond 1480, de vulling van de tonput dateert dus van het einde van de 15de eeuw of zelfs wat eerder. Het Portsmouth-model wordt bovendien gesloten met een gespriem rond het been, waarvoor geen aanwijzingen zijn gevonden. Het laarsmodel blijft dus onbepaald.

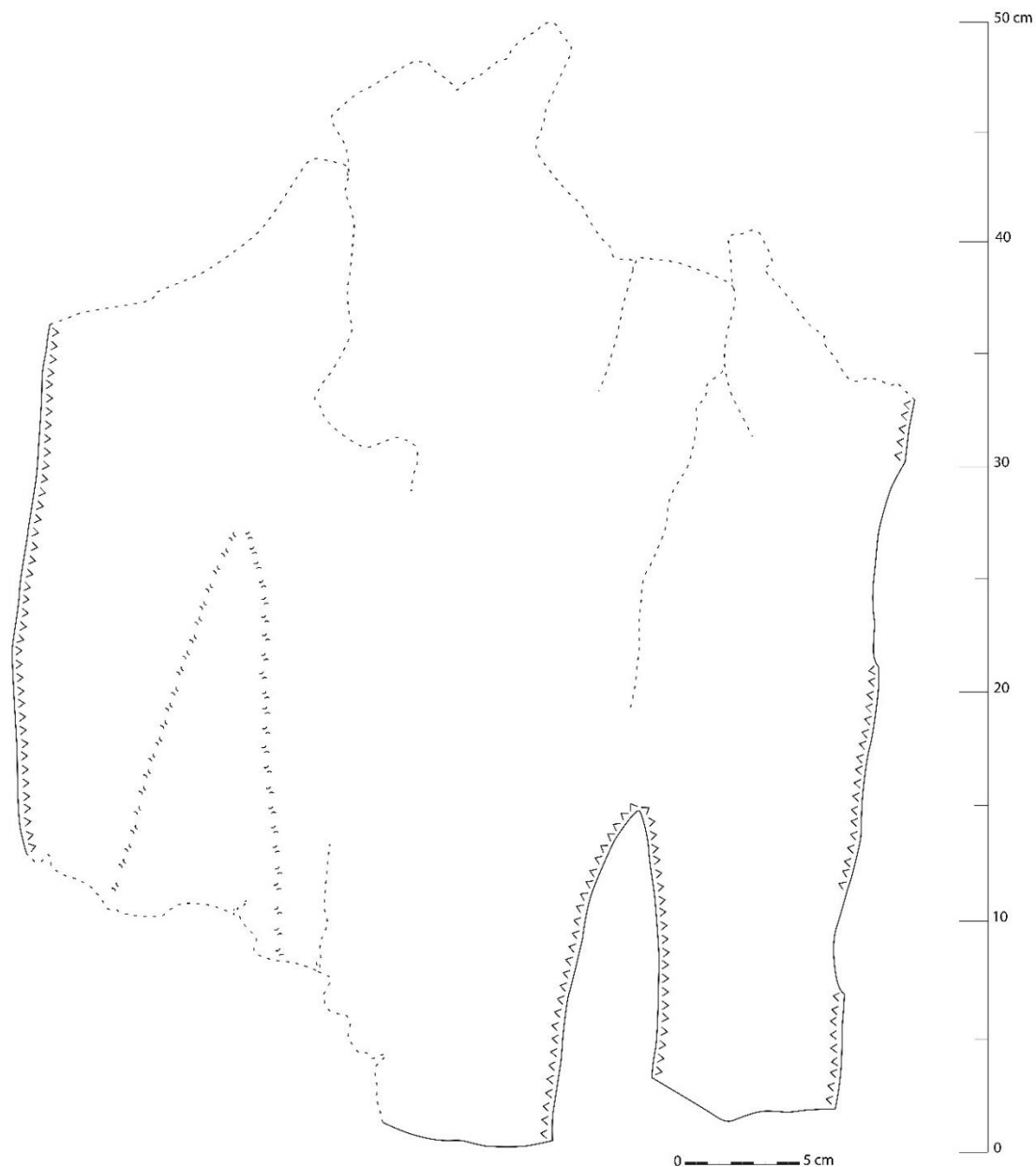

Figuur 13: Fragment van een laars uit tonput S150 (inv.121).

Figuur 14: Sporen van een hielversteviger aan de binnenkant (vleeszijde).

¹⁹ Volken 2014, 300.

Figuur 15: Tekening van de mogelijk versneden laars uit S150 (inv.121).

1.6 Koeienbekschoen

Uit laag S71 komen zes fragmenten van een koeienbekschoen, ook *Tudor* schoen genoemd. Het betreft een meervoudige zoolopbouw bestaande uit een binnenzool en loopzool, met elkaar verbonden door middel van een rand. Karakteristiek is de stompe, verbrede neus. De binnenzool meet 12,3 cm, wat ongeveer overeenkomt met schoenmaat 20 (leeftijd 12-15 maanden). Van het bovenleer is er te weinig bewaard om het schoentype te bepalen, enkel nog een deel van het voorpand met daarop de brede koeienbek dat als een apart stuk is bevestigd. Dergelijke schoenen zijn typisch voor de eerste helft van de 16de eeuw.²⁰ Uit S71 komen ook de reeds besproken fragmenten van een staartknoopschoen, deze twee schoentypes kwamen niet samen voor. De samenstelling van de leervondsten is dus gemengd voor S71.

²⁰ Goubitz 2001, 275-277; Moens 2020, 278.

Figuur 16: Fragmenten van een *Tudor* schoen uit laag S71 (inv.193).

2 Huidranden

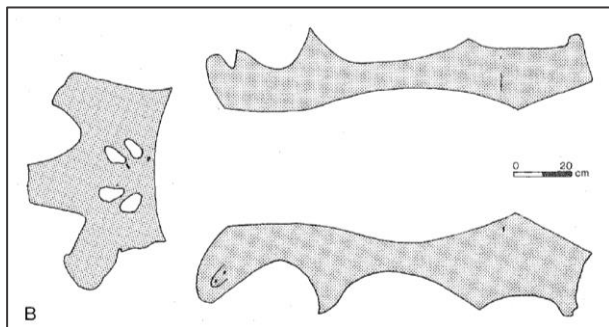
Er konden 12 huidranden worden herkend uit zes verschillende contexten, zo'n 10,3% van het volledige leerensemble. Huidranden wijzen in principe op het gebruik van nieuw leer door een leerbewerker, zoals een schoenmaker of schoenlapper/oud-schoenmaker. Schoenlappers mochten slechts in beperkte mate nieuw leer gebruiken. Zij herstelden oude schoenen en maakten nieuwe schoenen met in hoofdzaak oud leer, versneden van afgedankte voorwerpen.²¹ De huidranden komen in verschillende groottes voor, afhankelijk van de locatie en oneffenheden op de huid. Archeologisch kan vastgesteld worden dat leerbewerkers nieuw leer aankochten mét de huidranden er (grotendeels) nog aan. Leerbewerkers gingen hun patronen zo dicht mogelijk uitsnijden bij de huidrand. De huidranden hier vormen eerder recht afgesneden stukken, patronen konden niet herkend worden. Door het volledig ontbreken van het typische snipperafval, is er geen duidelijke aanwijzing voor leerbewerksafval.

Twee huidranden springen echter in het oog, ze hebben eerder abnormale grote afmetingen, namelijk 33 x 25,5 cm en 31 x 24,7 cm. Het betreffen losse vondsten, maar ze werden vermoedelijk gerecupereerd uit het runpakket S139. Ook tijdens het vooronderzoek werd uit laag S63 een groot huidrandfragment ingezameld. Tijdens het noodonderzoek van laatmiddeleeuwse leerlooierskuipen langs de Eekhoutstraat en de Garenmarkt te Brugge in 1990, leverde de vulling van één kuip op de hoek van de Willemstraat en de Eekhoutstraat meerdere grote lederresten op van afgesneden flankgedeelten en koppen van gelooid runderhuiden. Hieruit werd afgeleid dat deze leerlooiers te Brugge al min of meer rechthoekige lappen gingen uitsnijden om verder te verhandelen.²² De drie grote afgesneden huidranden gevonden tijdens deze opgraving sluiten hier dus bij aan en kunnen mogelijk beschouwd worden als afval van een leerlooier die op een gelijkaardige wijze te werk ging. Aangezien

²¹ De Groote *et al.* 2015, 118.

²² Hillewaert & Ervynck 1991, 117.

leer per gewicht werd verkocht, lijkt deze methode eerder nadelig te zijn geweest voor de looiers. Op het laatmiddeleeuws leerlooiersbedrijf opgegraven aan de Waalse Krook te Gent in 2012, werden geen dergelijke leervondsten gedaan.²³

Figuur 17: Afsnijdsels van de kop en de zijkanten van een gelooide huid, het te verhandelen middenstuk is eruit gesneden, Brugge (© Hillewaert & Eryvnc 1991, 117, III.9B).

Figuur 18: Twee grote huidranden, LV (inv.283). Het fragment rechts is afgescheurd en dus oorspronkelijk nog groter, maar aan één zijde is duidelijk de huidrand aanwezig.

3 Andere

Uit kuil S84 kwam een klein fragment van een versierde schede (Figuur 19). Het leerensemble bevat verder nog zes leerstukken uit het vooronderzoek en twee leerstukken uit de opgraving, die duidelijk niet van schoeisel afkomstig zijn, maar verder niet konden geïdentificeerd worden. Voornamelijk in het vooronderzoek werden grote stukken van dik runderleer aangetroffen, grotendeels afgescheurd. Aan één zijde zitten vaak nog enkele steken, waaruit blijkt dat ze ooit onderdeel waren van een groter genaaid object. Ten slotte werden nog 14 kleine niet geïdentificeerde leerfragmentjes geteld (NI), deze fragmenten zijn te fragmentair om nog te herkennen of te sterk beschadigd om aan een bepaald object te kunnen toewijzen.

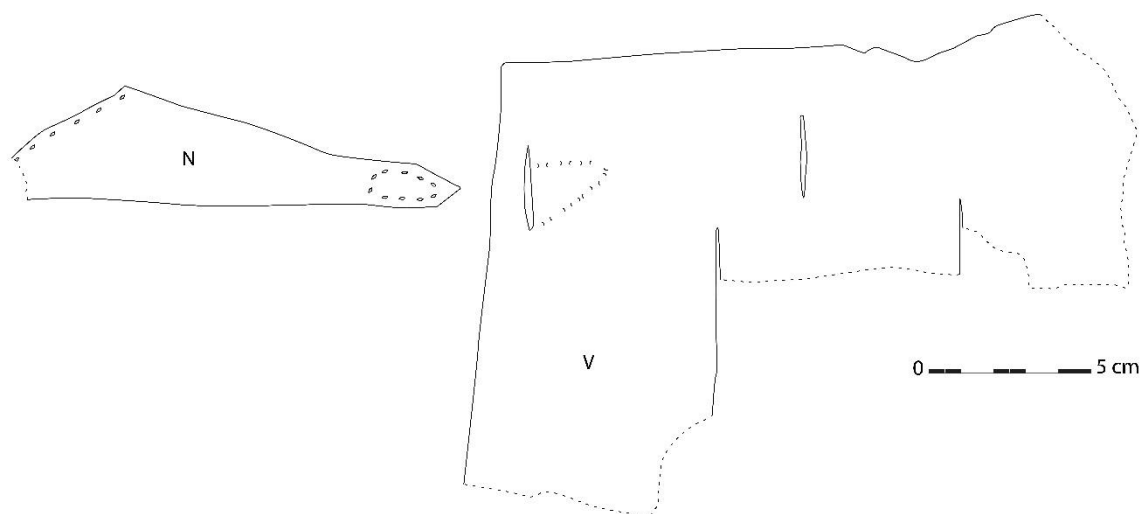
²³ Vermeiren *et al.* 2018.

Figuur 19: Schedefragment uit kuil S84 (inv.122).

Figuur 20: Groot stevig leerfragment (19 x 13,7 cm) uit laag S63 (inv.93) van het vooronderzoek (BRGA21). Het fragment bevat vier insnijdingen, waarvan twee sneden met een lengte van 2,5 cm. In één snede zit een 14,5 cm lange uitlopende band die met de smalle zijde vastgenaaid zat aan de vleeszijde van het fragment.

Figuur 21: Tekening van leerfragment uit laag S63 (inv.93).

Figuur 22: Twee grote leerfragmenten uit het vooronderzoek (BRGA21). Links een afgescheurd leerstuk uit laag S63 (inv.93) waarop aan één zijde nog enkele vlees-zijrandsteken op te merken zijn (45,8 x 25,5 cm). Rechts een gescheurd en versneden fragment (26,5 x 17 cm) met aan de enige rechte zijde vlees-nerfsteken, losse vondst (inv.92).

4 Conclusie

Tijdens het vooronderzoek en de opgraving op de site Brugge - Garenmarkt, uitgevoerd door Monument Vandekerckhove nv, werden 117 lederfragmenten aangetroffen. De grootste context is de vulling van kuil S84, namelijk 47 fragmenten, gevolgd door tonput S123 met 19 fragmenten en laag S71 met 15 fragmenten.

Het volledige leerensemble bestaat hoofdzakelijk uit schoenonderdelen (69,2%), namelijk fragmenten van zolen, zoolonderdelen, bovenleer en bovenleeronderdelen. Ondanks het beperkte aantal bovenleerfragmenten konden toch verscheidene schoentypes herkend worden. Kinderschoentjes werden aangetroffen in de vorm van één enkelriemschoen, twee staartknoopschoenen, twee schoenen met meervoudige veterparen mediaal en één koeienbekschoen. Ook de loopzool en mogelijk een binnenzool van een ledertrip voor een kind werden aangetroffen. Van volwassen personen werden voornamelijk veterschoenen met meervoudige veterparen mediaal aangetroffen. Uit kuil S84 kwamen ook enkele fragmenten van ledertrippen. Een speciale vondst vormt een nagenoeg volledige linker ledertrip met nog de deels bewaarde kurkkern (S84). De binnenzool is versierd met twee parallelle decoratiebanden evenwijdig met de zoolrand. Uitzonderlijk is eveneens de vondst van een versneden laarsfragment, het eerste gekende voorbeeld voor Vlaanderen. Het model kon echter niet bepaald worden. Daarnaast zijn ook een aantal huidranden, een schedefragment en enkele niet geïdentificeerde leerstukken onderscheiden.

De ledervondsten werden vermoedelijk als afval gedumpt op de site. Het weinige aantal van versneden leerstukken lijkt eerder het afval van een op huishoudelijk niveau uitgevoerde ver- of herwerking van leer, een recuperatieproces waarbij bruikbare gedeelten van leren objecten werden weggesneden om te hergebruiken. De huidranden kunnen moeilijk verklaard worden. Huidranden wijzen op het gebruik van nieuw leer door een leerbewerker, maar het typische snipperafval ontbreekt volledig. Drie huidranden hebben echter eerder abnormale grote afmetingen. Tijdens het noodonderzoek van laatmiddeleeuwse leerlooierskuipen langs de Eekhoutstraat en de Garenmarkt te Brugge in 1990, leverde de vulling van één kuip op de hoek van de Willemstraat en de Eekhoutstraat meerdere grote lederresten van afgesneden zijkanten en koppen van gelooide runderhuiden. Hieruit werd afgeleid dat deze leerlooiers te Brugge eerst min of meer rechthoekige lappen gingen uitsnijden om verder te

verhandelen.²⁴ De drie grote afgesneden huidranden gevonden tijdens deze opgraving sluiten hier bij aan en kunnen mogelijk beschouwd worden als afval van een leerlooier die op een gelijkaardige wijze te werk ging.

5 Bibliografie

Couchez K. 2023: De ledervondsten van de site Gent-Academiestraat, in: Bradt T., publicatie in voorbereiding.

De Groote K., De Maeyer W., Moens J., Termote D. & Thevissen P. 2015: Twee aardewerkensembles en de materiële resten van het laatmiddeleeuwse schoenlappers-/oudeschoenmakersambacht uit de site Barbarahof in Leuven, *Relicta* 12, 57-148.

Goubitz O. 1988: Brugge op grote en kleine voet. Laat-middeleeuws schoeisel en andere lederresten, in: De Witte H. (red.), *Brugge onderzocht. Tien jaar stadsarcheologisch onderzoek*, Brugge, 151-159.

Goubitz O. 2001 (reprinted 2007): in: Goubitz O., Van Driel-Murray C. & Groenman-van Waateringe W., *Stepping through Time. Archaeological Footwear from Prehistoric Times until 1800*, Stichting Promotie Archeologie, 7-335.

Groenman-van Waateringe W. 1978: Shoe Sizes and Paleodemography?, *Helinium* 18, 184-189.

Hillewaert B. & Ervynck A. 1991: Leerlooierskuipen langs de Eekhoutstraat, in: Vermeersch V. (red.) *Jaarboek 1989-1990. Brugge - Stedelijke Musea*, 109-123.

Moens J. 2020: *De archeologie van leren schoeisel in de middeleeuwen en nieuwe tijden in Vlaanderen. Een chronologische, technische en typologische studie. Analyse en interpretatie*, DEEL I, SPA Uitgevers.

Vermeiren G., Bru M.-A., Ervynck A. (red.) 2018: *De Krook. Een leerrijk boek*, Uitgeverij Snoeck.

Volken M. 2014: *Archaeological Footwear. Development of shoe patterns and styles from Prehistory till the 1600's*, SPA Uitgevers.

Volken M. 2022: *Archaeological Footwear II. Sandals, Pattens and Mules from the Roman, Mediaeval and Modern Periods*, SPA Uitgevers.

²⁴ Hillewaert & Ervynck 1991, 117.